

چشم اندازی به شاخص‌های جمعیتی منطقه آسیای جنوب غربی

و جایگاه ایران در منطقه، سال ۱۳۸۵ (۲۰۰۶ میلادی)

طه نوراللهی^۱ - الهام فتحی^۲

چکیده

منطقه آسیای جنوب غربی دارای وسعتی حدود ۱۲ میلیون کیلومتر مربع شامل ۲۵ کشور (ایران، پاکستان، افغانستان، ازبکستان، آذربایجان، ارمنستان، تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان، ترکمنستان، گرجستان، ترکیه، قبرس، لبنان، فلسطین، سوریه، عربستان، امارات متحده عربی، قطر، کویت، یمن، اردن، عمان و بحرین) با جمعیت حدود ۵۴۰ میلیون نفر می‌باشد که پنج حوزه ژئوپلیتیک مهم جهان (آسیای مرکزی، قفقاز، شبه قاره هند، خلیج فارس و خاورمیانه) را در بر گرفته و در بین قاره‌های آفریقا، اروپا و سرزمین‌های روسیه، چین و هند قرار دارد. این منطقه با وجود پیشینه تاریخی - تمدنی چندین هزار ساله و اشتراکات فرهنگی - دینی به عنوان غنی‌ترین کانون فرهنگی تمدنی جهان و دارا بودن منابع عظیم طبیعی، مزیت‌ها و ظرفیت‌های توسعه‌ای استثنایی، کماکان از مناطق کم توسعه یافته جهان محسوب می‌شود و فاقد الگویی از همکاری‌های توسعه‌جمعی می‌باشد. یکی از راه‌های شناخت منطقه آسیای جنوب غربی مطالعه‌ی کمی و کیفی جمعیت و بررسی شاخص‌های جمعیتی و اجتماعی منطقه می‌باشد. زیرا اعتقاد بر این است که هرگونه پیشرفت و توسعه‌ی اقتصادی - اجتماعی در هر منطقه منوط به کم و کیف جمعیت در آن محدوده است. به بیانی دیگر نتایج مطالعات جمعیت‌شناختی که عمدتاً از آمارهای جمعیتی حاصل می‌شوند زیربنای برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های خرد و کلان هر سرزمینی به شمار می‌آیند. بدیهی است که برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری بدون توجه به آمارهای جمعیتی و شاخص‌های آن می‌تواند صدمات جبران

۱- کارشناس ارشد جمعیت - مدیر کل دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری - مرکز آمار ایران

۲- کارشناس ارشد جمعیت - کارشناس آمارهای جمعیت - مرکز آمار ایران

ناپذیری را به سرمایه و ثروت ملی منطقه وارد نماید. برای پی بردن به اوضاع جمعیتی کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی یکی از بهترین روشها، مقایسه اطلاعات آماری^۱ و به ویژه اطلاعات و شاخص های جمعیتی هریک از کشورهای تشکیل دهنده منطقه است. مقایسه اوضاع و شاخص های جمعیتی منطقه مشخص خواهد کرد که وضع و موقعیت هر کشور از نظر متغیرهای جمعیتی و شاخص های مربوطه چگونه است و می توان آنها را با شاخص های جهانی مقایسه نموده و همچنین مقام ایران را نیز در بین سایر کشورهای منطقه نشان داد. شاخص های مورد نظر عبارتند از: جمعیت، مساحت، تراکم جمعیت، میزان مولید، میزان خام مرگ و میر، میزان بارورکل، میزان رشد طبیعی جمعیت، نرخ باسوادی، نسبت شهرنشینی، نسبت روستانشینی، مهاجرت، شاخص برابری قدرت خرید.

واژگان کلیدی

تراکم جمعیت، میزان مولید، میزان خام مرگ و میر، میزان باروری کل، میزان رشد طبیعی جمعیت، نرخ باسوادی، نسبت شهرنشینی، نسبت روستانشینی، مهاجرت،

۱- اطلاعات آماری از طریق سرشماری ها، آمارگیری های نمونه ای و آمارهای ثبتی به دست می آید.

مقدمه

منطقه آسیای جنوب غربی دارای وسعتی حدود ۱۲ میلیون کیلومتر مربع شامل ۲۵ کشور (کشورهای ایران، پاکستان، افغانستان، ازبکستان، آذربایجان، ارمنستان، تاجیکستان، قرقیزستان، قزاقستان، ترکمنستان، گرجستان، ترکیه، قبرس، عراق، لبنان، فلسطین، سوریه، عربستان، امارات متحده عربی، قطر، کویت، یمن، اردن، عمان و بحرین) با جمعیت حدود ۵۴۰ میلیون نفر می باشد که پنج حوزه ژئوپلیتیک مهم جهان (آسیای مرکزی - قفقاز - شبه قاره هند - خلیج فارس و خاورمیانه) را در بر گرفته و در بین قاره های آفریقا، اروپا و سرزمینهای روسیه، چین و هند قرار دارد. این منطقه با وجود پیشینه تاریخی - تمدنی چندین هزار ساله و اشتراکات فرهنگی - دینی بعنوان غنی ترین کانون فرهنگی تمدنی جهان و دارا بودن منابع عظیم طبیعی، مزیتها و ظرفیتهای توسعه ای استثنایی، کماکان از مناطق کم توسعه یافته جهان محسوب می شود و فاقد الگویی از همکاری های توسعه جمعی می باشد.

یکی از راه های شناخت منطقه آسیای جنوب غربی مطالعه ی کمی و کیفی جمعیت و بررسی شاخصهای جمعیتی و اجتماعی منطقه می باشد. زیرا اعتقاد براین است که هرگونه پیشرفت و توسعه ی اقتصادی - اجتماعی در هر منطقه ای منوط به کم و کیف جمعیت در آن محدوده است. به بیانی دیگر نتایج مطالعات جمعیت شناختی که عمدتاً از آمارهای جمعیتی حاصل می شوند زیربنای برنامه ریزیها و سیاستگذاریهای خرد و کلان هر سرزمینی به شمار می آیند. بدیهی است که برنامه ریزی و سیاستگذاری بدون توجه به آمارهای جمعیتی و شاخصهای آن می تواند صدمات جبران ناپذیری را به سرمایه و ثروت ملی منطقه وارد نماید. برای پی بردن به اوضاع جمعیتی کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی یکی از بهترین روشها، مقایسه اطلاعات آماری و به ویژه اطلاعات و شاخصهای جمعیتی هریک از کشورهای تشکیل دهنده منطقه است. مقایسه اوضاع و شاخصهای جمعیتی منطقه مشخص

خواهد کرد که وضع و موقعیت هر کشور از نظر متغیرهای جمعیتی و شاخص‌های مربوطه چگونه است و می‌توان آنها را با شاخص‌های جهانی مقایسه نموده و همچنین مقام ایران را نیز در بین سایر کشورهای منطقه نشان داد.

در ایران تاکنون شش سرشماری عمومی نفوس و مسکن با استفاده از روش‌های نوین و در نظر گرفتن توصیه سازمان‌های آماری بین‌المللی انجام شده است. سرشماری‌های ایران در سال‌های شمسی که به رقم ۵ ختم می‌شود انجام شده است و از سال ۱۳۳۵ به بعد هر ده سال یکبار سرشماری عمومی نفوس و مسکن به مرحله‌ی اجرا درآمده است.

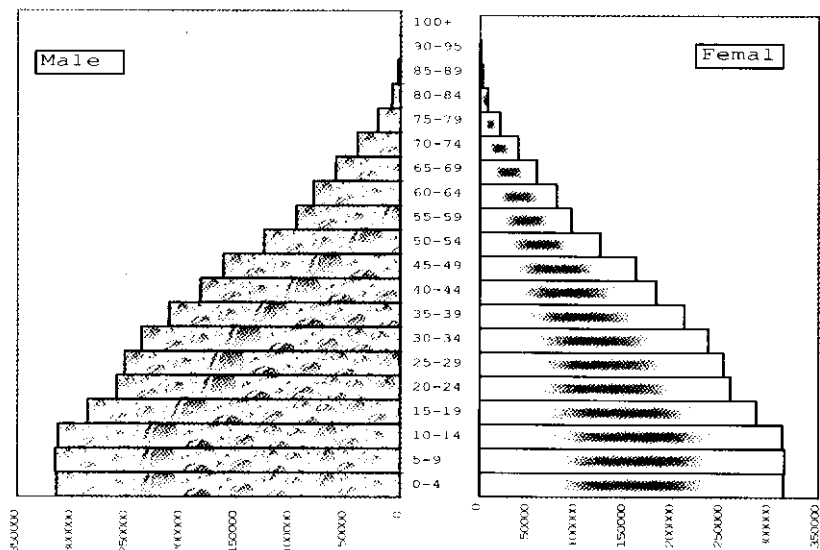
در سایر کشورهای جهان نیز سرشماری‌های نفوس انجام شده است. داده‌های سرشماری‌ها، آمارگیری‌های نمونه‌ای و آمارهای ثبتی منبع اطلاعاتی مناسبی برای انجام پاره‌ای از مقایسه‌ها را فراهم ساخته است.

جمعیت جهان و منطقه آسیای جنوب غربی

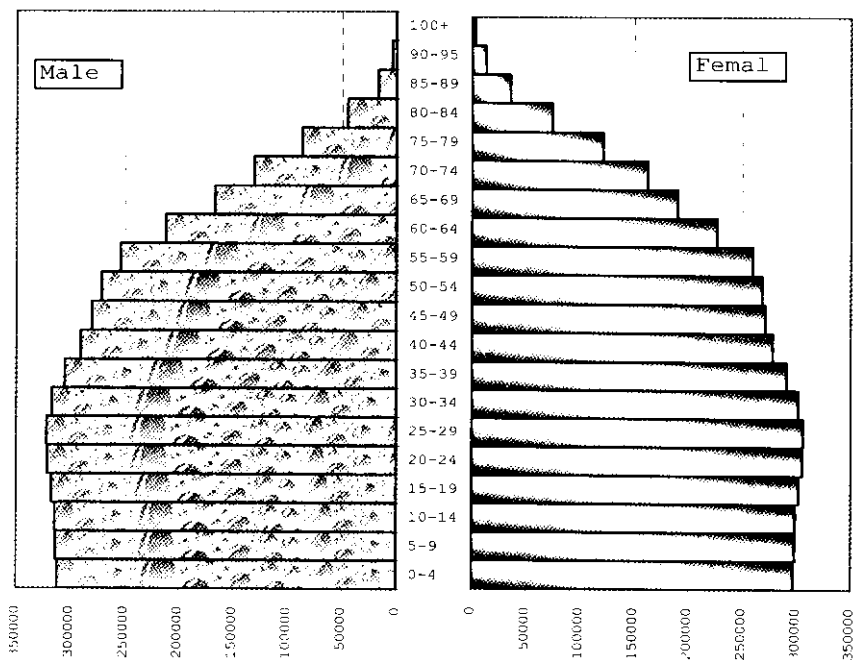
بررسی کمی جمعیت جهان نشان می‌دهد که در چند دهه اخیر، جمعیت جهان به سرعت در حال افزایش بوده و از ۲/۵ میلیارد در سال ۱۹۵۰ میلادی (۱۳۳۱ شمسی) به ۶/۶ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۶ (۱۳۸۵ شمسی) رسیده است و پیش‌بینی می‌شود در سال ۲۰۵۰ یعنی ۴۴ سال دیگر به ۹/۱ میلیارد نفر برسد.

با بررسی مقاطع مختلف جمعیت جهان درمی‌یابیم که در گذشته، بیشترین جمعیت دنیا در گروه‌های سنی کودک و نوجوان (سنین صفر تا ۱۴ سال) قرار داشته‌اند اما با بالا رفتن سن (افزایش طول عمر) و کاهش در زاد و ولد، نسبت جمعیت در این گروه سنی روبه کاهش گذاشته و در آینده این نسبت به نحو محسوسی پایین‌تر خواهد آمد. هرم‌های سنی جمعیت جهان در دو مقطع زمانی این دگرگونی را نشان می‌دهد.

هرم سنی جمعیت جهان سال ۱۳۸۵ شمسی (۲۰۰۶)

هرم سنی جمعیت جهان سال ۱۴۲۹ شمسی (۲۰۵۰)

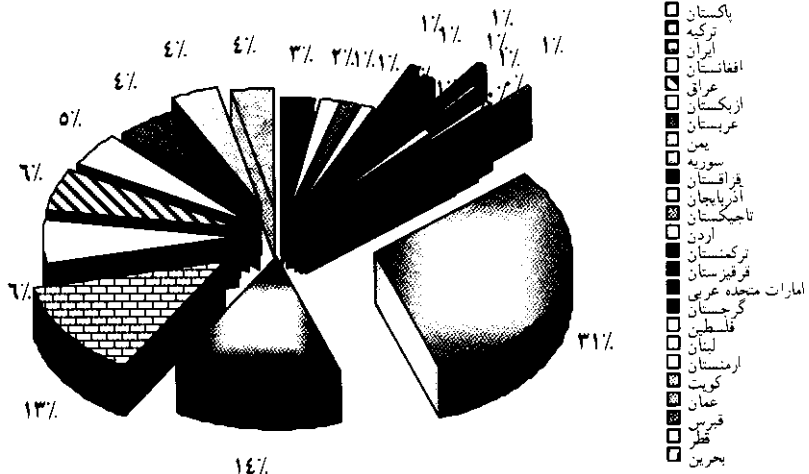
مقایسه این دو هرم سنی نشان می‌دهد که در گذشته ساختمان سنی جمعیت جهان به شکل هرم گونه بوده است. اما با کاهش نسبت جوانان، هرم سنی به حالتی شبیه استوانه متمایل خواهد شد. بر پایه برآوردهای انجام شده در سال ۲۰۰۶ جمعیت منطقه آسیای جنوب غربی ۵۳۶/۴ میلیون نفر بوده است. یعنی ۷/۶ درصد از جمعیت جهان را درون خود جای داده است. جدول زیر ۲۵ کشور منطقه آسیای جنوب غربی را برحسب جمعیت در سال ۱۳۸۵ نشان می‌دهد.

جدول ۱: جمعیت منطقه آسیای جنوب غربی به ترتیب تعداد جمعیت - برآورد سال ۲۰۰۶^۱

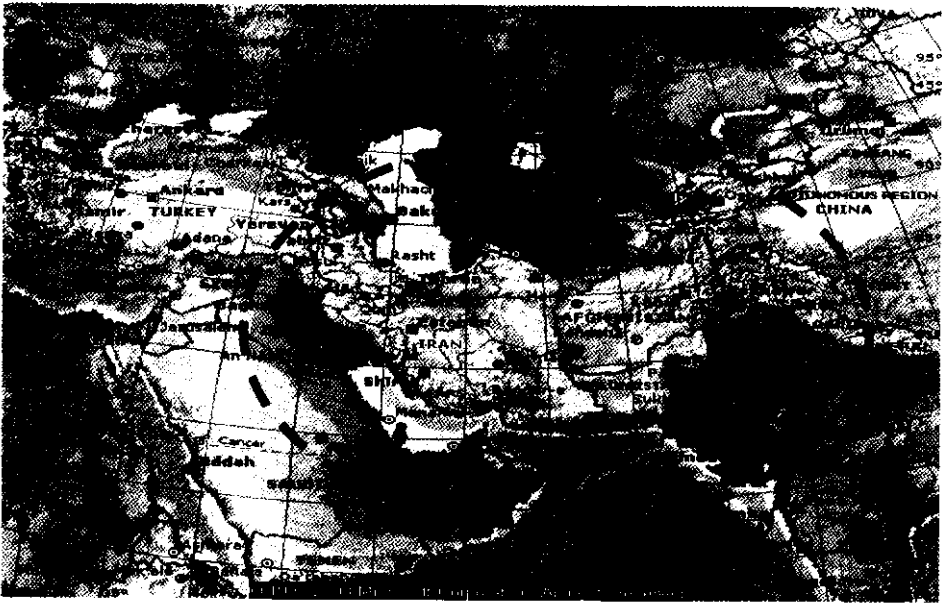
تعداد جمعیت به میلیون نفر	نام کشور
۵۳۶/۴	منطقه آسیای جنوب غربی
۱۶۵/۸	۱. پاکستان
۷۳/۷	۲. ترکیه
۷۰/۵	۳. ایران ^۲
۳۱/۱	۴. افغانستان
۲۹/۶	۵. عراق
۲۶/۲	۶. ازبکستان
۲۴/۱	۷. عربستان
۲۱/۶	۸. یمن
۱۹/۵	۹. سوریه
۱۵/۳	۱۰. قزاقستان
۸/۵	۱۱. آذربایجان
۷/۰	۱۲. تاجیکستان
۵/۶	۱۳. اردن
۵/۳	۱۴. ترکمنستان
۵/۲	۱۵. قرقیزستان
۴/۴	۱۶. امارات متحده عربی
۴/۴	۱۷. گرجستان
۳/۹	۱۸. فلسطین
۳/۹	۱۹. لبنان
۳/۰	۲۰. ارمنستان
۲/۷	۲۱. کویت
۲/۶	۲۲. عمان
۱/۰	۲۳. قبرس
۰/۸	۲۴. قطر
۰/۷	۲۵. بحرین

بیشترین جمعیت منطقه مربوط به کشور پاکستان با ۱۶۵/۸ میلیون نفر جمعیت و پس از آن به ترتیب ترکیه با ۷۳/۷ و ایران با ۷۰/۵ میلیون نفر جمعیت می باشد. به عبارت دیگر ۵۸ درصد از کل جمعیت منطقه در در سه کشور پاکستان، ترکیه و ایران ساکن هستند.

نمودار ۱- توزیع نسبی جمعیت آسیای جنوب غربی در کشورهای منطقه - سال ۱۳۸۵

به این ترتیب در بین ۲۵ کشور منطقه، از نظر جمعیت ایران سومین کشور است و ۱۳ درصد از جمعیت این منطقه را تشکیل می دهد. در بین کشورهای کم جمعیت منطقه می توان از بحرین با ۷۰۰ هزار نفر، قطر با ۸۰۰ هزار نفر و قبرس با ۱ میلیون نفر جمعیت نام برد.^۱

نسبت جمعیت در گروههای وسیع سنی

امروزه ساخت سنی جمعیت از اهمیت کمی و کیفی بسیاری برخوردار است و یکی از مشغله های ذهنی عمده ی دست اندرکاران امور اجرایی در تمام ممالک دنیا محسوب می شود. در مطالعات جمعیتی برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت را می توان در سه گروه عمده ی سنی کمتر از ۱۵ سال، ۱۵-۶۴ سال و ۶۵ سال و بیشتر بررسی کرد. یکی از جمعیت شناسان به نام ورتهایم، شاخصی را تحت عنوان "تست ورتهایم" ارائه نموده است. در این شاخص چنانچه ۴۰ درصد و بیشتر از جمعیت یک کشور را جمعیت کمتر از ۱۵ سال تشکیل دهد، جمعیت آن کشور به عنوان جمعیت جوان تلقی می شود. براین اساس کشورهای یمن و فلسطین با نسبت ۴۶ و افغانستان با نسبت ۴۵ در زمره ی جوانترین کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی قرار می گیرند. در مقابل کشورهای مذکور، گرجستان با نسبت ۱۹ و قبرس با نسبت ۲۰ قرار دارند. نسبت مورد بحث در ایران برابر ۲۵ می باشد که در این حالت رتبه نوزدهم را در میان کشورهای منطقه حائز است.

جدول ۲- نسبت جمعیت در گروه های وسیع سنی به ترتیب جوانی جمعیت کشورهای آسیای جنوب غربی

ردیف	نام کشور	نسبت جمعیت در گروه های سنی		
		۶۵+	۶۴-۱۵	<۱۵
	جهان	۷	۶۴	۲۹
	آسیای جنوب غربی			
۱	یمن	۴	۵۰	۴۶
۲	فلسطین	۳	۵۱	۴۶
۳	افغانستان	۲	۵۲	۴۵
۴	عراق	۳	۵۵	۴۲
۵	پاکستان	۴	۵۵	۴۱
۶	عربستان	۳	۵۹	۳۸
۷	سوریه	۳	۶۰	۳۷
۸	اردن	۴	۵۹	۳۷
۹	ازبکستان	۵	۶۰	۳۵
۱۰	ترکمنستان	۵	۶۱	۳۴
۱۱	عمان	۳	۶۴	۳۳
۱۲	قرقیزستان	۶	۶۲	۳۲
۱۳	تاجیکستان	۳	۶۵	۳۲
۱۴	ترکیه	۶	۶۵	۲۹
۱۵	بحرین	۳	۶۹	۲۸
۱۶	قزاقستان	۸	۶۵	۲۷
۱۷	لبنان	۸	۶۵	۲۷
۱۸	کویت	۲	۷۲	۲۶
۱۹	ایران	۵	۷۰	۲۵
۲۰	امارات متحده عربی	۱	۷۴	۲۵
۲۱	آذربایجان	۷	۶۹	۲۴
۲۲	قطر	۱	۷۶	۲۳
۲۳	ارمنستان	۱۱	۶۷	۲۲
۲۴	قبرس	۱۱	۶۹	۲۰
۲۵	گرجستان	۱۳	۶۸	۱۹

جمعیت ایران

آنچه از مطالعه ی اسناد و مدارک تاریخی حاصل می شود آن است که تا سال ۱۳۳۵ هجری شمسی (اولین سرشماری عمومی نفوس و مسکن که در آن تمامی افراد کشور شمارش شدند) اطلاع دقیقی از جمعیت ایران وجود ندارد، به همین دلیل بسیاری از محققان و پژوهشگران جمعیت گذشته ایران را با استفاده از نتایج سرشماری ۱۳۳۵ به بعد و سایر مدارک و اسناد تاریخی گذشته نگری و پیش نگری کرده اند. مطالعه ی این آمار و ارقام نشان می دهد که در گذشته ی دور نرخ رشد جمعیت در سطح بسیار پایینی بوده است. از جمله عوامل موثر در این امر نرخ بالای مرگ و میر به دلیل فقدان بهداشت و عدم پیشرفتهای پزشکی بوده است.

بررسی تغییرات تعداد و حجم جمعیت ایران طی سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن سالهای ۱۳۸۵-۱۳۳۵ حاکی از آن است که طی این مدت حدود ۵۲ میلیون نفر به جمعیت کشور اضافه شده است. رشد جمعیت کشور طی دوره های سرشماری یکسان نیست، چنانچه در نمودار ۲ مشاهده می شود، رشد جمعیت کشور تا شروع انقلاب اسلامی روندی کاهنده و ناگهان پس از انقلاب اسلامی افزایش یافته به طوری که در دهه ی ۵۵-۱۳۶۵ به یکباره به رشدی بالغ بر ۳/۹ درصد رسیده که در تاریخ کشورمان بی سابقه بوده است.

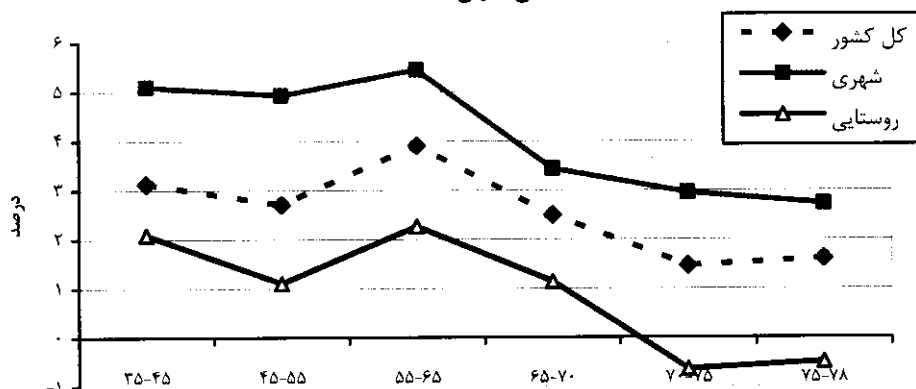
کاهش رشد جمعیت طی دهه ۱۳۴۵-۱۳۵۵ نسبت به دهه قبل از آن ناشی از اجرای سیاستهای کنترل جمعیت بود که به طور رسمی از سال ۱۳۴۶ اعمال شده و اثر آن در کاهش رشد طبیعی جمعیت به ویژه در نقاط شهری کشور چشمگیر بوده است.

یقیناً عوامل متعددی در افزایش رشد جمعیت کشور در دهه ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ دخیل بوده اند که از جمله آنها می توان به تغییرات اعمال شده در سیاستهای کنترل جمعیت پس از انقلاب اسلامی و اجرای سیاستهای تشویق مولید اشاره نمود. با انتشار نتایج سرشماری ۱۳۶۵

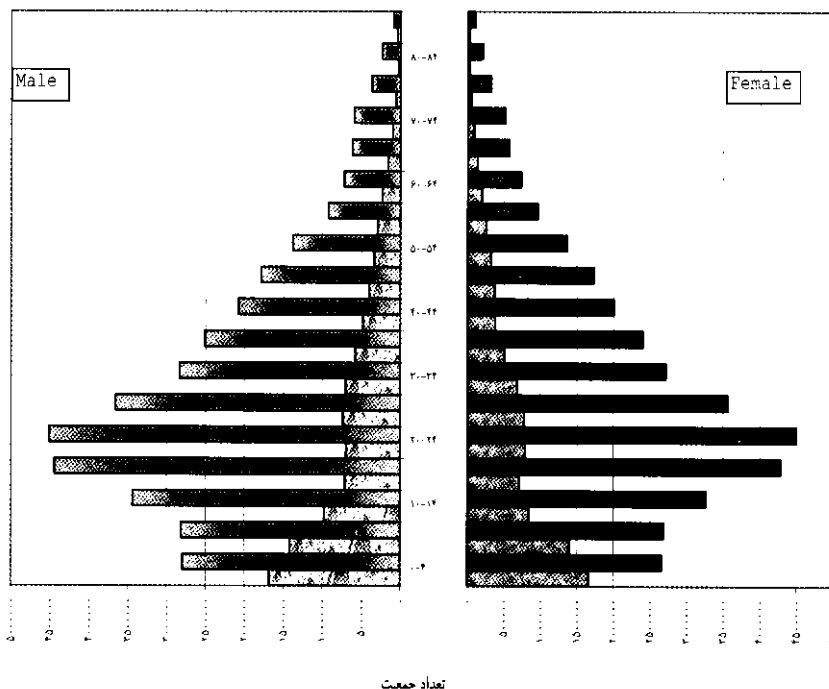
و مشاهده‌ی رشد بالای جمعیت طی دهه‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵ دولت متوجه‌ی سنگینی بار افزایش جمعیت و نگران تامین نیازهای مختلف آن در سالهای آتی شد و به فکر احیای سیاست قدیمی کنترل جمعیت افتاد (که اولین بار در دهه‌ی ۱۳۴۵-۱۳۵۵ به طور رسمی اجرا شده بود). دولت در خرداد ۱۳۶۸، سیاست تحدید موالید را اعلام نمود و متعاقب آن برنامه‌های تنظیم خانواده را به مرحله‌ی اجرا درآورد. با موفقیت اجرای سیاستهای تنظیم خانواده، روند باروری در دهه‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵ و ۱۳۷۵-۱۳۸۵ تنزل چشمگیری یافت، به گونه‌ای که کاهش تعداد موالید (به همراه کاهش تعداد مرگ و میر و افزایش امید زندگی) رشد سالانه‌ی جمعیت کشور را، از ۳/۹ درصد در دهه‌ی ۱۳۵۵-۱۳۶۵، به ۱/۶۲ درصد در دهه‌ی ۱۳۸۵-۱۳۷۵ رسانید. ناگفته نماند که طبق مطالعات جمعیتی انجام شده، حدود ۰/۷ درصد از رشد جمعیتی مشاهده شده بین سالهای ۱۳۵۵-۱۳۶۵ مربوط به ورود مهاجران عمدتاً افغانی و عراقی بین آن سالها بوده است. پدیده‌ی که در سالهای اخیر نیز با شدت کمتری وجود داشته است.

نمودار ۲ - متوسط رشد جمعیت کشور، نقاط شهری و روستایی

طی سالهای ۸۵-۱۳۳۵

هرم های سنی جمعیت ایران سال ۱۳۳۵ و ۱۳۸۵

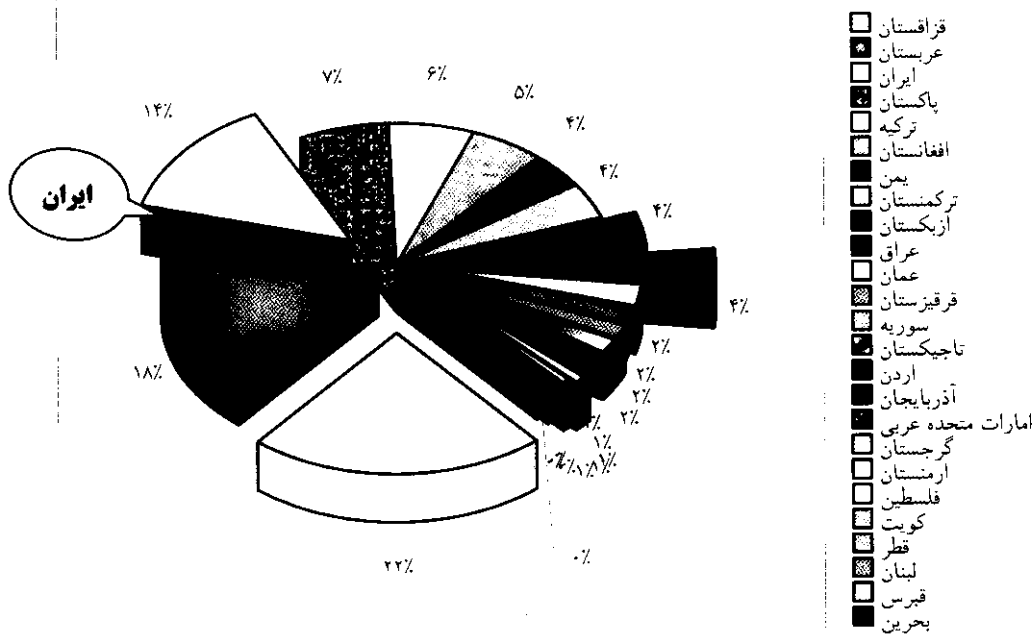
بررسی هرم های سنی جمعیت ایران نشان می دهد که ساختمان هرم سنی جمعیت ایران در حال معکوس شدن می باشد. این وضعیت نشان می دهد جمعیت کشور که در حال حاضر جمعیت جوانی می باشد، در سالهای آتی به سوی سالمندی متمایل خواهد شد.

مساحت

یکی از مهمترین عواملی که می توان آن را در بررسی های جمعیتی به تعداد جمعیت پیوند داد، گستردگی نقاطی است که جمعیت آن پراکنده است. یک کشور وسیع می تواند پاسخگوی نیازهای جمعیت بیشتری باشد و یک کشور کوچک ممکن است به برخی از امکانات اقتصادی، به ویژه به معادن کشورهای دیگر نیازمند باشد.

در رابطه با جمعیت، برخی معتقدند بجای مساحت کلیه اراضی، تنها مساحت زمین‌های قابل کشت را باید در نظر داشت. سطح اراضی کره زمین برابر با ۱۴۸/۶۴۷ میلیون کیلومتر مربع است. منطقه آسیای جنوب غربی دارای مساحتی برابر ۹۴۵،۹۵۳،۹۵۳ کیلومتر مربع است. به عبارتی منطقه آسیای جنوب غربی بیش از ۲۳ درصد از مساحت جهان را دربر می گیرد.

نمودار ۳- کشورهای منطقه آسیای جنوبی بر حسب مساحت (کیلومتر مربع) - سال ۱۳۸۵

همانگونه که در نمودار ۳ ملاحظه می شود ایران از نظر وسعت سومین کشور منطقه محسوب می شود. وسیع‌ترین کشور منطقه قزاقستان با وسعت ۸۰۰،۶۶۹،۲ کیلومتر مربع است و کم‌وسعت‌ترین کشور، بحرین با وسعت ۶۵۵ کیلومتر مربع می باشد. مساحت سایر کشورها به شرح جدول زیر است.

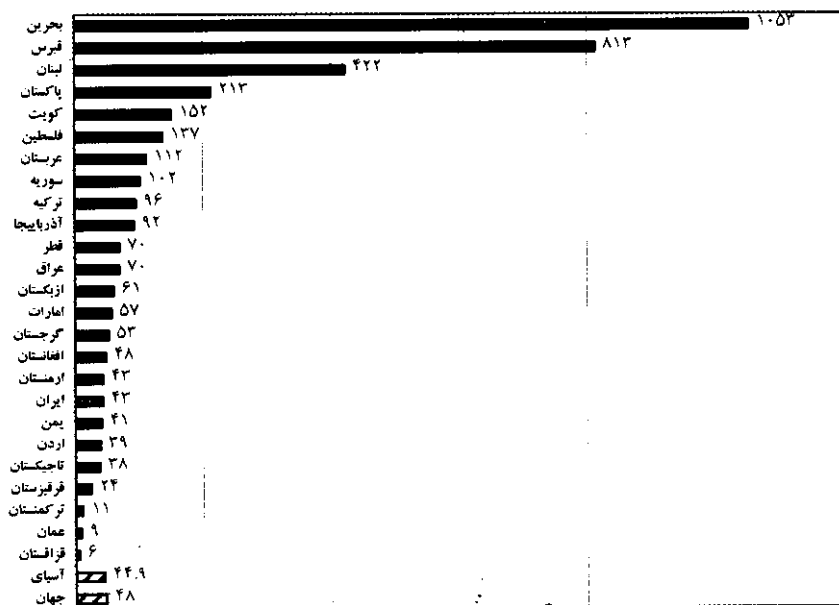
جدول ۳- مساحت منطقه آسیای جنوب غربی بر حسب مساحت کشورها- سال ۲۰۰۶

رتبه	نام کشور	مساحت (کیلومتر مربع)
	جهان	۵۱۷۸۹۶۰۱
	آسیای جنوب غربی	۱۱۹۵۳۹۴۵
۲	قزاقستان	۲۶۶۹۸۰۰
۱	عربستان	۲۱۴۹۶۹۰
۳	ایران	۱۶۳۶۰۰۰
۴	پاکستان	۷۷۸۷۲۰
۵	ترکیه	۷۷۰۷۶۰
۶	افغانستان	۶۴۷۵۰۰
۷	یمن	۵۲۷۹۷۰
۸	ترکمنستان	۴۸۸۱۰۰
۹	ازبکستان	۴۳۲۱۶۲
۱۰	عراق	۴۲۵۴۰۰
۱۱	عمان	۲۹۷۱۷۰
۱۲	قرقیزستان	۲۱۲۴۶۰
۱۳	سوریه	۱۹۱۳۰۰
۱۴	تاجیکستان	۱۸۴۰۵۰
۱۵	اردن	۱۴۲۷۰۰
۱۶	آذربایجان	۹۱۹۷۱
۱۷	امارات متحده عربی	۸۶۱۰۰
۱۸	گرجستان	۸۳۶۰۰
۱۹	ارمنستان	۶۹۷۰۰
۲۰	فلسطین	۲۸۴۰۰
۲۱	کویت	۱۷۸۲۰
۲۲	قطر	۱۱۴۳۷
۲۳	لبنان	۹۲۴۰
۲۴	قبرس	۱۲۳۰
۲۵	بحرین	۶۶۵

تراکم و ازدحام جمعیت

تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و یا کم ازدحام بودن کشورها نیز تعبیر کرد. در حال حاضر تراکم جمعیت جهان ۴۸ نفر در هر کیلومترمربع است. در منطقه آسیای جنوب غربی تراکم جمعیت حدود ۵۰ نفر در هر کیلومتر مربع می‌باشد. کشورهای منطقه از نظر تراکم جمعیت نیز اوضاع متفاوتی دارند به این اعتبار بحرین با داشتن ۱۰۵۳، قبرس با داشتن ۸۱۳ و لبنان با داشتن ۴۲۲ نفر در هر کیلومترمربع از پرازدحام‌ترین کشورهای منطقه محسوب می‌شوند. بر این اساس قزاقستان، عمان و ترکمنستان به ترتیب با تراکم ۶، ۹ و ۱۱ نفر در هر کیلومترمربع از کم‌تراکم‌ترین کشورهای آسیای جنوب غربی محسوب می‌شوند. کشور ما از این نظر با دارا بودن تراکم ۴۳ نفر در هر کیلومترمربع (براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵) مرتبه نوزدهم را در میان ۲۵ کشور منطقه داراست.

نمودار ۴- تراکم نسبی جمعیت در کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی - سال ۲۰۰۶

عوامل مؤثر در افزایش جمعیت

جمعیت کشورها در اثر باروری و زاد و ولد و همچنین مهاجرت‌ها تغییر می‌یابد. دو عامل مؤثر در تغییرات جمعیت، یعنی ولادت و فوت هر کدام به عوامل بیولوژیک بستگی دارد، ولی عامل مهاجرت از عوامل بیولوژیک متأثر نیست و شتاب تغییرات آن تحت تأثیر عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی بیش از دو عامل دیگر است. در اینجا ابتدا به میزان‌های ولادت (میزان خام ولادت) و فوت (میزان خام مرگ و میر) اشاره می‌شود.

موالید

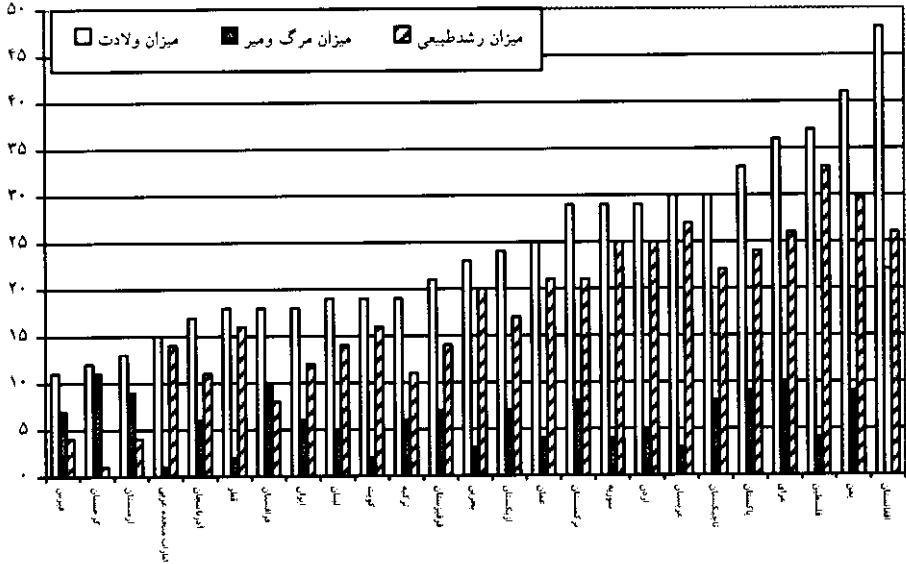
براساس برآوردهای مربوط به سال ۲۰۰۶ میلادی میزان ولادت در جهان برابر ۲۰/۹ درهزار بوده است. یعنی هر ساله در مقابل هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت در جهان حدود ۲۱ مورد تولد وجود دارد.

متغیر میزان ولادت که مستقیماً در بالا بردن رقم جمعیت اثر دارد در کشورهای مختلف متفاوت است. در منطقه آسیای جنوب غربی بالاترین میزان ولادت مربوط به کشور افغانستان با مقدار ۴۸ درهزار و پائین‌ترین میزان ولادت مربوط به کشور قبرس با مقدار ۱۱ در هزار می‌باشد.

چنانچه ترتیب کشورها را از نظر میزان ولادت به شکل صعودی در نظر بگیریم، در این حالت کشوری که دارای کمترین میزان ولادت است در مرتبه نخست قرار خواهد گرفت. با توجه به این ترتیب، ایران با دارا بودن میزان ولادت ۱۸ درهزار، در رتبه هفتم کشور های منطقه قرار می‌گیرد.

نمودار ۵- میزان ولادت، فوت و رشد طبیعی جمعیت بر حسب نقاط جغرافیایی

(ارقام به هزار)

مرگ و میر

میزان مرگ و میر در کاهش جمعیت مؤثر است، در گذشته این میزان سطح بالایی در جهان داشت. اما این سطح به تدریج کاهش یافته است. کشورهای اروپای شمالی و غربی و همچنین کشورهای آمریکای شمالی در پائین آوردن میزان مرگ و میر پیشگام بوده‌اند. در سایر کشورها نیز با بهبود وضع بهداشت و همگانی شدن واکسیناسیون‌ها، میزان مرگ و میر روبه کاهش گذاشته است.

براساس آمار به دست آمده، نوسانات میزان خام مرگ و میر در سال ۲۰۰۶ میلادی به صورت زیر بوده است:

میزان خام مرگ و میر جهان رقم ۸/۶ در هزار را نشان می‌داد. یعنی از هر هزار نفر در سال مورد بررسی، نزدیک به ۹ نفر فوت شده‌اند. در کشور افغانستان با رقم ۲۲ در هزار بالاترین میزان مرگ و میر را در مقایسه ی بین کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی داشته است.

کمترین میزان مرگ و میر در امارات متحده عربی برابر ۱ در هزار و در قطر و کویت با ۲ در هزار به دست آمده است. به نظر می رسد از آنجاییکه بخش قابل توجهی از جمعیت این کشورها مهاجران واقع در سنین کار از سایر کشور می باشند و مرگ و میر در این سنین بسیار پایین است، به همین علت میزان مرگ و میر این کشورها در سطح بسیار پایینی قرار گرفته است.

مطالعات حاکی از آن است که میزان خام مرگ و میر متأثر از دو عامل عمده است:

- اول، عوامل مربوط به چگونگی ادامه حیات مانند سطح بهداشت و درمان، تغذیه، امنیت و ویژگیهای محیطی.
- دوم، ترکیب سنی جمعیت

اثر دسته اول از عوامل مزبور بر سطح مرگ و میر به سادگی قابل درک است. هرچه سطح بهداشت عمومی و بهداشت محیط پایینتر و وضع درمان و تغذیه بدتر باشد، همچنین برخورداری مردم از امنیت و ادامه ی حیات نازلتر و ویژگیهای محیطی نامساعدتر باشد، سطح مرگ و میر نیز بالاتر خواهد بود. اثر ترکیب سنی جمعیت بر میزان مرگ و میر به گونه ی دیگری است. شدت مرگ و میر در سنین اولیه عمر و در دوران پیری و سالخوردگی به مراتب بیشتر از سنین جوانی و میانسالی است. بدیهی است که قسمت عمده ی مرگ و میرهای سنین اولیه عمر از طریق بهبود وضع بهداشت و تغذیه و بالارفتن سطح آگاهی مردم و نوآوری های پزشکی و درمانی قابل پیشگیری است، در حالی که مرگ و میرهای دوران سالخوردگی را نمی توان از بین برد و تنها می توان آنها را به تاخیر انداخت. کشورهایی که ترکیب جمعیتی جوانتری دارند در صورتی که مراحل زیربنایی توسعه اقتصادی و اجتماعی را پشت سر گذاشته باشند، میزان مرگ و میر بسیار پایینتری خواهند داشت. در واقع در این کشورها به دلیل همین اقدامات اولیه، جمعیت جوان که بخش مهمی از جمعیت را تشکیل می دهد کمتر

در معرض واقعه‌ی مرگ قرار داشته، از سوی دیگر جمعیت سالخورده که سطح مرگ و میر بالاتری دارند، بخش بسیار کوچکی از جمعیت را تشکیل می‌دهند، در نتیجه میزان مرگ و میر خام که نوعی میزان وزنی از مرگ و میر جمعیت در کلیه سنین است، کمتر می‌شود. اما در کشورهای توسعه یافته که نسبت جمعیت جوانتر در مجموع جمعیت آنها کمتر و نسبت سالخوردگان بیشتر است، میزان مرگ و میر بالاتری دارند.

میزان خام مرگ و میر در ایران ۶ در هزار برآورد شده است. با در نظر داشتن این میزان و همان ترتیبی که برای میزان ولادت در نظر گرفته می‌شود، ایران رتبه یازدهم را در میان کشورهای آسیای جنوب غربی دارا است^۱.

توضیح اینکه میزان خام مرگ و میر برای اندازه گیری رشد طبیعی جمعیت مناسب می‌باشد و شاخص خوبی برای مقایسه وضع سلامت و بهداشت در جامعه نمی‌باشد. چنانچه هدف بررسی وضع سلامتی و بهداشتی جامعه باشد از شاخصهای دیگری نظیر میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال و امید زندگی در بدو تولد استفاده می‌شود.

۸- میزان رشد طبیعی جمعیت

میزان رشد طبیعی جمعیت از تفاوت بین میزان ولادت (CBR) و میزان خام مرگ و میر (CDR) حاصل می‌شود. اگر علاوه بر ولادت و مرگ و میر، عامل مهاجرت را نیز دخالت دهیم، میزان رشد جمعیت بطور کلی به دست می‌آید.

میزان رشد جمعیت از عوامل مهمی است که در برنامه‌ریزی‌های مختلف کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت باید در نظر گرفته شود.

رشد طبیعی جمعیت جهان، در سال ۲۰۰۶ (۱۳۸۵ شمسی) برابر ۱/۲۳ درصد در سال برآورد می شود.

پژوهش در میزان رشد طبیعی در کشورهای مختلف نشان می دهد در برخی از کشورها میزان رشد طبیعی یک رقم منفی است. در این کشورها میزان ولادت آنقدر کاهش یافته که نه تنها جبران میزان و مرگ و میر را نمی کند، بلکه از آن نیز کمتر است. در سال ۲۰۰۶ رشد طبیعی جمعیت در گرجستان ۰/۱ درصد (یک دهم درصد) و در ارمنستان ۰۴ درصد (چهاردهم درصد) بوده است.

بالاترین میزان رشد طبیعی جمعیت در همان سال مربوطه به کشورهای فلسطین با ۳۳ درصد، یمن ۳/۲ درصد و عراق با ۲/۶ درصد در سال بوده است.^۱

میزان رشد طبیعی جمعیت کشور ما بر پایه میزان ولادت ۱۸ در هزار و میزان خام مرگ و میر ۶ در هزار، برابر ۱/۲ درصد در سال خواهد بود (نمودار ۵). با توجه به این رقم در میان کشورهای منطقه ایران، رتبه ششم را دارد.

جدول ۴- میزانهای موالید، مرگ و میر و رشد طبیعی جمعیت کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی- سال ۲۰۰۶

ردیف	نام کشور	میزان موالید در ۱۰۰۰ نفر	میزان مرگ و میر در ۱۰۰۰ نفر	میزان رشد طبیعی جمعیت (درصد)
	جهان	۲۱	۹	۱۰۲
	آسیای جنوب غربی			
۱	قبرس	۱۱	۷	-۰۴
۲	گرجستان	۱۲	۱۱	۰۰۱
۳	ارمنستان	۱۳	۹	-۰۴
۴	امارات متحده عربی	۱۵	۱	۱۰۳
۵	آذربایجان	۱۷	۶	۱۰۱
۶	قزاقستان	۱۸	۱۰	-۰۸
۷	ایران	۱۸	۶	۱۰۲
۸	قطر	۱۸	۲	۱۰۶
۹	ترکیه	۱۹	۶	۱۰۳
۱۰	کویت	۱۹	۲	۱۰۷
۱۱	لبنان	۱۹	۵	۱۰۵
۱۲	قرقیزستان	۲۱	۷	۱۰۴
۱۳	بحرین	۲۱	۳	۱۰۸
۱۴	ازبکستان	۲۳	۷	۱۰۶
۱۵	عمان	۲۴	۴	۲
۱۶	ترکمنستان	۲۵	۸	۱۰۶
۱۷	سوریه	۲۹	۴	۲۰۵
۱۸	اردن	۲۹	۵	۲۰۴
۱۹	عربستان	۳۰	۳	۲۰۷
۲۰	تاجیکستان	۳۰	۸	۲۰۲
۲۱	پاکستان	۳۳	۹	۲۰۴
۲۲	عراق	۳۶	۱۰	۲۰۶
۲۳	فلسطین	۳۷	۴	۳۰۳
۲۴	یمن	۴۱	۹	۳۰۲
۲۵	افغانستان	۴۸	۲۲	۲۰۶

مهاجرت

مهاجرت یکی از پدیده های جمعیتی، اجتماعی و اقتصادی است. در جمعیت شناسی

مهاجرت به طور عام عبارت است از تغییر محل اقامت فرد از یک نقطه به نقطه دیگر. براین

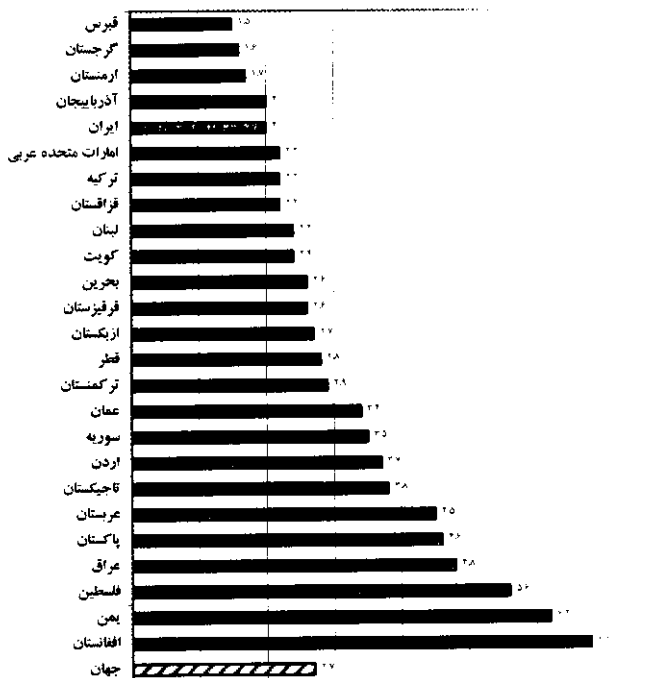
اساس مهاجرتها را می توان به دو گروه عمده مهاجران داخلی و مهاجران خارجی و یا بین المللی تقسیم کرد.

در این مختصر فقط به میزان خالص مهاجرت اشاره می شود. در میان کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، کشورهای گرجستان، قرقیزستان به ترتیب با مقادیر ۹-، ۵- در زمره ی کشورهای مهاجرفرست و کشورهای امارات متحده عربی و قبرس با مقادیر ۵۴ و ۱۲ جزو کشورهای مهاجرپذیر منطقه محسوب می شوند.

باروری کل

برای بررسی بعد دیگری از روند افزایش جمعیت، علاوه بر میزان ولادت می توان شاخص دیگری به نام باروری کل را به کار گرفت. باروری کل، میانگین تعداد فرزندان است که یک زن در طول دوران باروری خود (معمولاً از ۱۵ تا ۴۹ سال سن) به دنیا می آورد. بر پایه این شاخص ملاحظه می شود زنان جهان در طول سال هایی که قابلیت باروری دارند، بطور متوسط ۲/۷ فرزند زنده به دنیا می آورند. در میان قاره ها، حداکثر این میزان در قاره آفریقا ۵/۱ فرزند و حداقل آن در قاره اروپا ۱/۴۵ فرزند است. در میان کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، حداکثر میزان باروری کل در افغانستان ۶/۸، سپس در یمن ۶/۲ و فلسطین ۵/۶ دیده شده است. در حالی که در قبرس و گرجستان به ترتیب زنان بطور متوسط فقط ۱/۵ و ۱/۶ فرزند به دنیا می آورند. در ایران میزان باروری کل، رقم ۱/۷۳ فرزند زنده را نشان می دهد و این میزان، گویای این واقعیت است که در بین کشور های منطقه، ایران رتبه چهارم را دارد.

نمودار ۶- میزان باروری کل در کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، سال ۲۰۰۶

امید زندگی در بدو تولد

یکی از شاخص‌های مهم جمعیتی که در ارزیابی وضع توسعه یافتگی کشورها و مناطق به کار می‌رود، امیدزندگی در بدو تولد است. امیدزندگی در بدو تولد عبارت است از متوسط تعداد سال‌های عمر که انتظار می‌رود از بدو تولد و تحت شرایط جاری مربوط به مرگ و میر، فردی زنده بماند. میانگین سال‌های امید زندگی جهان در سال ۲۰۰۶ برابر ۶۷/۲ سال است. در منطقه آسیای جنوب غربی حداکثر تعداد سال‌های امید زندگی در بدو تولد در کویت و قبرس هر کدام ۷۸ سال و در امارات متحده عربی ۷۷ سال است. حداقل تعداد سال‌های امیدزندگی در بدو تولد در کشور افغانستان با ۴۲ سال سن گزارش شده است.^۱

امید زندگی در ایران برای سال ۱۳۸۵ برابر ۷۲/۰۸ سال برآورد شده است. با در نظر داشتن این رقم در بین کشورهای منطقه، رتبه ششم را دارا است.

جدول ۵: امید زندگی در بدو تولد بر حسب جنس و کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی - سال ۲۰۰۶

ردیف	نام کشور	امید زندگی در بدو تولد (سال)		
		هر دو جنس	مرد	زن
	جهان	۶۷	۶۵	۶۹
	آسیای جنوب غربی			
۱	کویت	۷۸	۷۷	۷۹
۲	قبرس	۷۸	۷۵	۸۰
۳	امارات متحده عربی	۷۷	۷۵	۸۰
۴	عمان	۷۴	۷۳	۷۵
۵	بحرین	۷۴	۷۳	۷۵
۶	سوریه	۷۳	۷۱	۷۵
۷	قطر	۷۳	۷۱	۷۶
۸	عربستان	۷۲	۷۰	۷۴
۹	اردن	۷۲	۷۱	۷۲
۱۰	آذربایجان	۷۲	۷۰	۷۵
۱۱	گرجستان	۷۲	۶۹	۷۵
۱۲	فلسطین	۷۲	۷۱	۷۴
۱۳	لبنان	۷۲	۷۰	۷۴
۱۴	ترکیه	۷۱	۶۹	۷۴
۱۵	ارمنستان	۷۱	۶۷	۷۵
۱۶	ایران	۷۲.۰۸	۶۹	۷۲
۱۷	قرقیزستان	۶۸	۶۴	۷۲
۱۸	ازبکستان	۶۷	۶۳	۷۰
۱۹	قزاقستان	۶۶	۶۱	۷۲
۲۰	تاجیکستان	۶۴	۶۱	۶۶
۲۱	پاکستان	۶۲	۶۱	۶۳
۲۲	ترکمنستان	۶۲	۵۸	۶۷
۲۳	یمن	۶۰	۵۹	۶۲
۲۴	عراق	۵۹	۵۷	۶۰
۲۵	افغانستان	۴۲	۴۱	۴۲

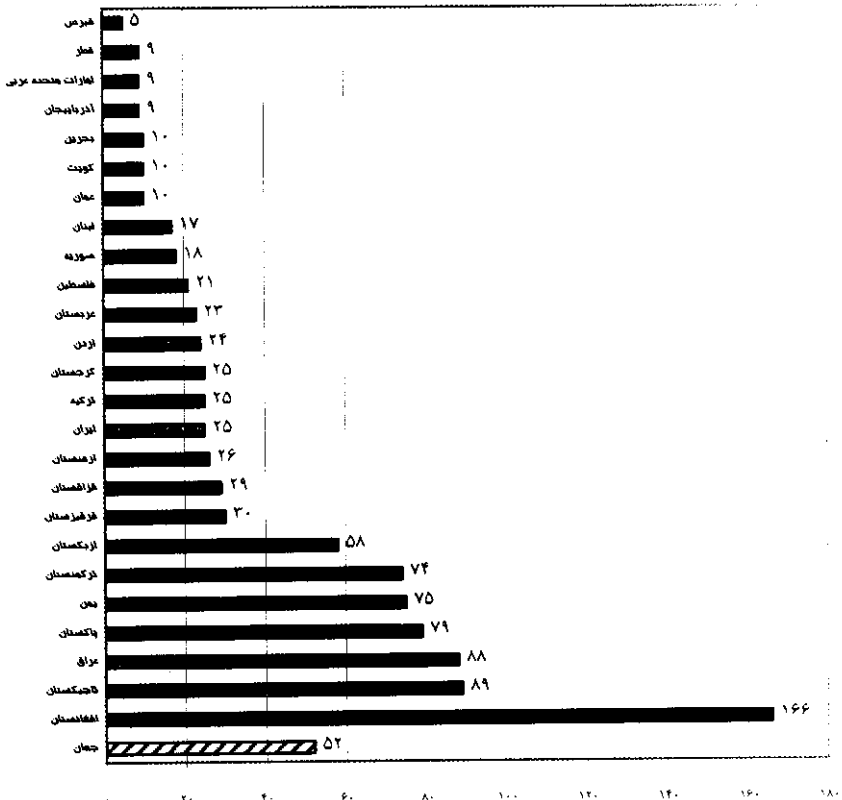
مرگ و میر اطفال کمتر از یکسال

از شاخص‌هایی که تا حدودی بیانگر وضع بهداشتی نقاط مختلف است، میزان مرگ و میر اطفال کمتر از یکسال می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد که در سال ۲۰۰۶ در جهان از هر هزار تولد ۵۲ مورد آن در سال اول زندگی فوت می‌کنند. حداکثر میزان مرگ و میر اطفال در بین کشورهای منطقه در افغانستان ۱۶۶ در هزار و حداقل آن در قبرس ۵ در هزار گزارش شده است. در سال ۲۰۰۶ برای ایران مرگ و میر اطفال کمتر از یکسال ۲۵ در هزار برآورد شده و با توجه به این میزان، ایران در میان کشورهای منطقه، رتبه سیزدهم را دارا است.

نمودار ۷- میزان مرگ و میر اطفال کمتر از یکسال در کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، سال

۲۰۰۶

به ازای هر ۱۰۰۰ نفر

سواد

از مهمترین معیارهای توسعه یافتگی کشورها نرخ باسوادی آنها می باشد. تعمیم سوادآموزی و هدف آموزش کودکان لازم التعلیم (۱۴-۶ ساله) لااقل تا سطح ابتدایی و راهنمایی برای همه که در سطح بین المللی و ملی در نیم قرن اخیر به طور فزاینده ای مورد تاکید بوده، ابعاد جدیدی به رابطه جمعیت و آموزش بخشیده است. هدف آموزش ابتدایی و راهنمایی برای همه، در زمانی مطرح و پیگیری شد که بخش عمده ای از کشورهای جهان یعنی آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین با رشد شتابان جمعیت مواجه بوده اند.

مطالعات نشان می دهد در فاصله سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ نرخ باسوادی جمعیت ۱۵ تا ۲۴ ساله در سطح جهانی، برای زنان ۸۲ درصد و برای مردان ۸۹ درصد بوده است^۱ براساس برآوردهای بخش جمعیت سازمان ملل در سال ۲۰۰۴ در سطح جهان نرخ باسوادی بزرگسالان (گروه سنی ۱۵ سال و بیشتر) برابر ۸۱/۸ درصد گزارش شده است.

بیشترین نسبت باسوادی بزرگسالان (جمعیت ۱۵ سال و بیشتر) در بین کشورهای منطقه مربوط به کشور قزاقستان با مقدار ۱۰۰ درصد و سپس کشورهای ارمنستان، آذربایجان، قرقیزستان، ترکمنستان و تاجیکستان هر کدام ۹۹ درصد و کمترین نسبت باسوادی بزرگسالان در کشور افغانستان با مقدار ۲۸ درصد بوده است^۲.

در ایران نسبت باسوادی جمعیت ۶ ساله و بیشتر در سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵، برابر ۸۸/۷۴ درصد برای مردان و ۸۰/۳۴ درصد برای زنان بوده است. این نسبت برای نقاط شهری ۸۸/۹۳ درصد و برای نقاط روستایی ۷۵/۲ درصد گزارش شده است. نسبت باسوادی جمعیت بزرگسال (۱۵ ساله و بیشتر) در سال ۱۳۸۵ برای مردان ۸۷/۳ درصد و

1 - <http://www.prb.org>

۲ - اطلاعات فوق مربوط به سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ می باشد.

برای زنان ۷۷/۲ درصد بوده است. نسبت باسوادی جمعیت ۱۵ سال و بیشتر در ایران برای سال ۱۳۸۵، ۸۲ درصد برآورد شده است. با در نظر داشتن این رقم در بین کشورهای منطقه، رتبه چهاردهم را دارا است.

جدول ۶: نسبت باسوادی جمعیت ۱۵ سال و بیشتر کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی - سال ۲۰۰۶

ردیف	نام کشور	نسبت باسوادی بزرگسالان (جمعیت ۱۵ سال و بیشتر) درصد		
		کل	مرد	زن
	جهان	۸۲	۸۷	۷۷
	آسیای جنوب غربی			
۱	قزاقستان	۱۰۰	۱۰۰	۹۹
۲	ارمنستان	۹۹	۱۰۰	۹۹
۳	آذربایجان	۹۹	۹۹	۹۸
۴	تاجیکستان	۹۹	۱۰۰	۹۹
۵	قرقیزستان	۹۹	۹۹	۹۸
۶	ترکمنستان	۹۹	۹۹	۹۸
۷	قبرس	۹۷	۹۹	۹۵
۸	کویت	۹۳	۹۴	۹۱
۹	فلسطین	۹۲	۹۷	۸۸
۱۰	اردن	۹۰	۹۵	۸۵
۱۱	قطر	۸۹	۸۹	۸۹
۱۲	بحرین	۸۷	۸۹	۹۴
۱۳	ترکیه	۸۷	۹۵	۸۰
۱۴	ایران	۸۲	۸۷	۷۷
۱۵	عمان	۸۱	۸۷	۷۴
۱۶	سوریه	۸۰	۸۶	۷۴
۱۷	عربستان	۷۹	۸۷	۶۹
۱۸	عراق	۷۴	۸۴	۶۴
۱۹	یمن	۵۳	۷۲	۳۳
۲۰	پاکستان	۵۰	۶۳	۳۶
۲۱	افغانستان	۲۸	۲۳	۱۳
۲۲	لبنان	—	—	—
۲۳	گرجستان	—	—	—
۲۴	امارات متحده عربی	—	—	—
۲۵	ازبکستان	—	—	—

نسبت شهرنشینی و روستانشینی

مطالعات نشان می دهد که نسبت شهرنشینی در سطح جهان رو به افزایش است. افزایش نسبت شهرنشینی در دهه های اخیر سرعت بیشتری را در مقایسه با گذشته داشته است. این نسبت از ۲۹ درصد در سال ۱۹۵۰ میلادی به ۴۸/۷ درصد در سال ۲۰۰۵ رسیده و پیش بینی می شود در سال ۲۰۳۰ به ۵۹/۹ درصد برسد. بدیهی است که این روند برای روستانشینی حالت عکس دارد. بدین ترتیب که این نسبت در سال ۱۹۵۰ میلادی از ۷۱ درصد به ۵۱/۳ درصد در سال ۲۰۰۵ رسیده است. در سال ۲۰۰۵ نسبت شهرنشینی در سطح جهان ۴۸/۷ بوده است.

در منطقه آسیای جنوب غربی کمترین نسبت شهرنشینی در کشور تاجیکستان از ۲۶ شروع شده و بیشترین مقدار آن در کشورهای بحرین و قبرس به ۱۰۰ ختم می شود. در سطح جهانی پیش بینی می شود در فاصله ی سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۰ نسبت شهرنشینی و روستانشینی با هم برابر شوند. به عبارتی دیگر نسبت شهرنشینی و روستانشینی برابر ۵۰ درصد شود. این وضعیت برای ایران ۲۷ سال پیش یعنی در سال ۱۳۵۹ رخ داده است. در سال ۱۳۸۴ نسبت شهرنشینی برای ایران ۶۶/۹ برآورد شده است. ۱. براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵ نسبت شهرنشینی ایران ۶۸/۸ بوده است. بنابراین از نظر نسبت شهرنشینی ایران مقام نهم را در منطقه داراست.

جدول ۷- برآورد نسبت شهرنشینی و روستائینی در جهان از سال ۱۹۵۰ تا سال میلادی ۲۰۳۰ (درصد)

سال	روستا نشینی	شهرنشینی
۱۹۵۰	۷۱	۲۹/۰
۱۹۵۵	۶۹/۲	۳۰/۸
۱۹۶۰	۶۷/۲	۳۲/۸
۱۹۶۵	۶۵/۳	۳۴/۷
۱۹۷۰	۶۴/۱	۳۵/۹
۱۹۷۵	۶۲/۸	۳۷/۲
۱۹۸۰	۶۰/۹	۳۹/۱
۱۹۸۵	۵۹/۰	۴۱/۰
۱۹۹۰	۵۷/۰	۴۳/۰
۱۹۹۵	۵۵/۲	۴۴/۸
۲۰۰۰	۵۳/۳	۴۶/۷
۲۰۰۵	۵۱/۳	۴۸/۷
۲۰۱۰	۴۹/۲	۵۰/۸
۲۰۱۵	۴۷/۱	۵۲/۹
۲۰۲۰	۴۴/۹	۵۵/۱
۲۰۲۵	۴۲/۵	۵۷/۵
۲۰۳۰	۴۰/۱	۵۹/۹

جداول ۸ و ۹ تغییرات جمعیت کشور به تفکیک نقاط شهری و روستایی در فاصله ی سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ نشان می دهد. به طوری که در جدول ۸ مشاهده می شود نسبت شهر نشینی در کل کشور در فاصله سالهای ۱۳۳۵ تا ۱۳۸۵ روندی صعودی داشته است. طی ۵۰ سال اخیر تعداد جمعیت در نقاط شهری ۸/۱ برابر شده، در حالی که طی همین مدت جمعیت روستایی ۱/۷ برابر شده است. از جمله عوامل موثر در این امر تمرکز سرمایه در شهرهای بزرگ، عدم ایجاد فرصتهای شغلی در مناطق روستایی، گسترش فعالیت های خدماتی در

مناطق شهری، ایجاد برخی از صنایع در حاشیه شهرها و مکانیزه شدن کشاورزی در برخی از نقاط روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها، ادغام تعدادی از نقاط روستایی اطراف شهرها به مجموعه شهرها و تبدیل برخی از نقاط روستایی به شهر می باشد.

جدول ۸- تغییرات جمعیت کشور به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۸۵-۱۳۳۵

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵
کل کشور	۱۸۹۵۴۷۰۴	۲۵۷۸۸۷۲۲	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۹۴۴۵۰۱۰	۵۵۸۳۷۱۶۳	۶۰۰۵۵۴۸۸	۷۰۴۹۵۷۸۲
شهری	۶۰۰۲۶۲۱	۹۷۹۵۸۱۰	۱۵۸۵۴۶۸۰	۲۶۸۴۴۵۶۱	۳۱۸۳۶۵۹۸	۳۶۸۱۷۷۸۹	۴۸۲۴۵۰۷۵
روستایی	۱۲۹۵۲۰۸۲	۱۵۹۹۲۹۱۲	۱۷۸۵۴۰۶۴	۲۲۶۰۰۴۴۹	۲۴۰۰۰۵۶۵	۲۳۲۲۷۶۹۹	۲۲۲۲۷۷۷۱
درصد شهرنشینی	۳۱/۴	۳۸/۰	۴۷/۰	۵۴/۳	۵۷/۰	۶۱/۳	۶۸/۶

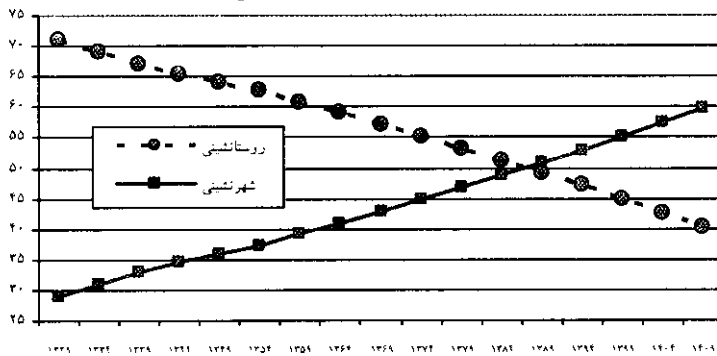
جدول ۹- متوسط رشد سالانه جمعیت کشور به تفکیک نقاط شهری و روستایی طی سالهای ۸۵-۱۳۳۵

شرح	کل کشور	شهری	روستایی
سال			
۱۳۳۵-۴۵	۳,۱۳	۵,۱۰	۲,۰۹
۱۳۴۵-۵۵	۲,۷۱	۴,۹۳	۱,۱۱
۱۳۵۵-۶۵	۳,۹۱	۵,۴۱	۲,۲۷
۱۳۶۵-۷۰	۲,۵۰	۴,۴۳	۱,۱۴
۱۳۷۰-۷۵	۱,۴۷	۲,۹۵	-۰,۶۴
۱۳۷۰-۸۵	۱,۶۲	۲,۷۴	-۰,۴۴
متوسط دوره ۵۰ ساله	۲,۶۶	۴,۲۷	۱,۰۷

نتیجه آنکه گرچه در سطح جهانی در حال حاضر نسبت شهرنشینی و روستانشینی باهم برابر شده لیکن در ایران طی ۵۰ سال گذشته روند شهرنشینی و روستانشینی یک الگوی ضربداری را به تصویر کشیده است. به نظر می رسد روند افزایشی شهرنشینی در ایران همچنان ادامه یابد و انتظار می رود که در پایان قرن حاضر (۱۴۰۰ شمسی) این نسبت بالغ بر ۷۵ درصد شود.

نمودار ۸- مقایسه نسبت شهرنشینی و روستانشینی در سطح جهان

طی سالهای ۱۳۲۹-۱۴۰۹ شمسی

نمودار ۹- مقایسه نسبت شهرنشینی و روستانشینی کشور

طی سالهای ۱۳۲۵-۱۳۸۵ شمسی

نتیجه گیری

با توجه به آنچه تاکنون توضیح داده شد رتبه ایران در سطح منطقه آسیای جنوب غربی در موارد مختلف جمعیتی به شرح زیر می باشد:

رتبه سوم	تعداد جمعیت
رتبه سوم	مساحت
نوزدهم	تراکم جمعیت
چهاردهم	جوانی جمعیت
دهم	سالمندی جمعیت
هشتم	میزان موالید
یازدهم	میزان مرگ و میر
ششم	میزان رشد طبیعی جمعیت
چهارم	باروری کل
شانزدهم	امیدزندگی در بدو تولد
چهاردهم	نرخ باسوادی
دوازدهم	میزان مرگ و میر اطفال

بدیهی است که داشتن چنین اطلاعاتی می تواند در سیاستگذاری و برنامه ریزیهای

داخلی و بین المللی مفید و مثمر ثمر باشد.

منابع

الف) سایتهای مورد استفاده:

1. <http://www.census.gov/cgi-bin/ipc/idbrank.pl>
2. <http://worldmap.com>.
3. <http://www/en.wikipedia.org>.
4. <http://www.prb.org>
5. <http://esa.un.org>
6. <http://www.nocr.ir.com>
7. <http://www.uis.unesco.org>

ب) کتب و منابع دیگر:

1. U.S Census Bureau, International Data Base
2. 2006 world population data sheet, population reference bureau
3. Human Development, Report 2006
۴. مرکز آمار ایران، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن، کل کشور، سال های ۱۳۳۵، ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ مرکز آمار ایران، آمارگیری جاری جمعیت، تفصیلی کل کشور